

MNyelv. O.

554.

36

# A MÁGNÁS-CZÍM

A

## MAGYARBAN.

TÖRTÉNETI ÉS NÉPNYELVI TANULMÁNY.

IRTA

SZILY KÁLMÁN.



BUDAPEST, 1905.

KIADJA A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG.

Ára 40 fillér.



## A mágnás-czím a magyarban.

Mai irodalmunkban, különösen hirlapjainkban, a főrangú családnevek írására nézve két különböző szokás tapasztalható.

Vannak, kik a mágnás-czímet a név elé írják, tehát így: *Herczeg Eszterházy Miklós, Gróf Apponyi Albert, Gróf Csáky Albinné, Bárány Bánffy Dezső* stb.

Vannak megint mások, kik a czímet a név után írják, tehát így: *Eszterházy Miklós herczeg, Apponyi Albert gróf, Csáky Albinné grófné, Bánffy Dezsőné báróné* stb.

Melyik a jobb, melyik felel meg nyelvünk szellemének, vagy ha mind a kettő megfelel, mikor jó az egyik s mikor a másik?

E kérdést csak úgy dönthetjük el alaposan, ha a tényeket — multban és jelenben — gondosan megfigyeljük.

### I.

E végből, a mi először is a multat illeti, körlevelet intéztem a velem ismerős történetiróinkhoz és genealogusainkhoz, következő két kérdésre kérvén választ:

*Régi iratokban (nyomtatványokban s kéziratokban) melyik írásmód volt szokásos? s előfordul-e mind a kettő?*

A következő urak, ú. m. Acsády Ignác, Angyal Dávid, Borovszky Samu, Csánki Dezső, Csoma József, Dézsi Lajos, Éble Gábor, Fejérpataky László, Fraknoi Vilmos, Karácsonyi János, Károlyi Árpád, Gr. Kun Géza, Marczali Henrik, Márki Sándor, Merényi Lajos, Nagy Gyula, Petri Mór, Pór Antal, B. Radvánszky Béla, Schönherr Gyula, Sebestyén Gyula, Soós Elemér, Szádeczky Lajos, Szentiványi Zoltán, Tagányi Károly, Gr. Teleki Géza, Thaly Kálmán, Toldy László, Varjú Elemér urak nemcsak válaszukkal s tanulmányaik eredményének szíves közlésével tiszteltek meg\*, hanem többen közülök az adatok oly tömegét jegyezték ki számomra, hogy valósággal a bőség zavarában volnék, ha mind valamennyit közzé kellene tennem. De minthogy az általános szokást, mely a XVI. századtól kezdve egész a mult század végeig uralkodott, az első pillanatra föl lehetett ismernem, arra határoztam el magamat, hogy az általános szokástól eltérő adatokat (már t. i.

\* Szivességükért fogadják őszinte köszönetemet. Sz. K.

azokat, melyek tudomásomra jutottak) mind valamennyit közölni fogom, az általános szokást követők közül pedig csak szemelvényeket fogok bemutatni. Lássuk tehát mindenekelőtt magukat az adatokat, még pedig legelőször is a hercegekre vonatkozókat.

**Herczeg.** A herceg szó, személynévvel vagy helynévvel kapcsolatban, előfordul már a codexekben is: 1527-ből „Boleslaus herczegh“ (Ny. Eml. 4:427); „Endre herczek“, „Bela herczeg“ (uo. 5:84); „Gyeysa herczeg“ (uo. 5:87); „Zent lazlo herczeg“ (uo. 5:88); 1517-ből: „zent Damankos predicator zerzetbelyeknek herchege vezere“ (uo. 3:129); 1510-ből: „guillynos makonyay hercheg“ (uo. 8:75), „erdely matyus hercheg“ (uo. 8:82). Karácsonyi János közli velem, hogy ez a „guillynos“ II. András nővérének fia volt és a macsói bánság (Makonya, Machowia) egy részét bírta; Mátyus pedig erdélyi vajda volt 1271-ben (Mon. Hung. 8:253).\*

Látjuk ezekből, hogy a XVI. század elején hercegeknek egyfelől a királyi családok tagjait nevezték, másfelől előkelő tisztviselőket: vezért (dux, fr. duc), bánt, vajdát is értettek rajta. Sőt a királyi hercegeknél sem volt ez voltaképen merő czim. Jól mondja Acsády, hogy „a kir. hercegek, ellátásukra apanage helyett, egy országrészt, vagy legalább néhány nagy uradalmat kaptak, minek következtében hercegségek nem pusztá czim, hanem hivatalos állás is volt, melyel kötelességek jártak. Ennek megfelelően a „herczeg“ szó rendszert a keresztnév után jön s így is marad, alig néhány kivétellel, a XVII. század végeig. Verancsicsnál 1566-ban (Mon. Hung. Írók. 3:4 és 114): „Ferdinandos herczeg“; (uo. 195): Szapolyai fia: „János herczeg“; (uo. 20): Újlaki Lőrincz, ki szintén fejedelmi vér, „Lőrincz herczeg“, de néha (uo. 19 és 40) „herczeg Lőrincz“ is, valamint szász Móríc is (uo. 96) „herczeg Mauritius Saxo“. — Szamosközy-nél is „Maximilián herczeg“ és „Mátyás herczeg“ (Mon. Hung. Írók. 30:75 és 210); de az utóbbi 1605-ben „Herczeg Mátyás“ is. (Tört. tár 1878: 13. 1.).

A Habsburg-ház trónrajutásával sok külföldi herceg fordul meg Magyarországon és sokat közülök, ha nem is volt nálunk, gyakran emlegetnek. Az egyik fejedelmi vérből való, a másik hadvezér, vagy valamelyik külföldi potentát hozzánk küldött követe vagy megbizottja. Ezeknél is, mint hajdan a nemzeti fejedelmek idejében, a név után teszik a herczeg szót. Így 1557-ben: „Pronschweiki herczeg“, „Awskoli herczeg“ (Tört. tár 1904:283 1.); 1598-ban „Moszkova herczeg“ (uo. 1879:46); 1621-ben „Jagendorfi herczeg“ (uo. 206); 1626, 1632 és 1633-ban „Bolstan herczeg“, „Balstain herczeg“, „Valstan herczeg“, vagyis Wallenstein (uo. 1900:32, 1899:605, 1883:712); 1654-ben „Ausperg herczeg“ (uo. 1890:205); 1657-ben

\* Jelzéseink a következők: *AI.* = Acsády Ignác; Széchy Mária 1610—1679; *B. U.* = Bécsi állami levéltár; *BM.* = Bubits és Merényi; Herczeg Eszterházy Pál; *Bujd.* = Deák Farkas; Bujdosók Oklevéltára; *Cs.* = Csoma József leveles ládája; *DF.* = Deák Farkas; Magy. hölgyek levelei; *Kár.* = Károlyi-Oklevéltár; *Kism. U.* = Kismartoni levéltár; *Orsz.* = Országos levéltár; *Radv.* = B. Radvánszky-levéltár Sajó-Kazán; *Rim.* = Ipolyi A.; Rimay államiratai; *RM.* = Szabó Kár.; Régi Magy. Könyvtár; *Tt.* = Történelmi tár.

„Visnoviczki herceg“ (Két Rákóczy Lev. 512); 1662-ben „Lampergh herceg“ (Tt. 1890:396); 1673-ban „Eccenperg herceg“ és „Svarczenburg herceg“ (uo. 1888:218); 1679-ben „Radzivil herceg“ (uo. 1883:26); 1683-ban „Baldek herceg“, vagyis Waldeck (uo. 1902:477; ezt Gróff Kéri Ferencz írja Fraknai Gróff Eszterhás Pálnak); 1688-ban „Egy régi magyaros kürt Lehel hercege“ (Radv. Magy. Csal. 2:388); 1708-ban „Lichtenstain herceg“ (Tt. 1896:391; ezt Gróff Erdődy Sándor vasi főispán írja, ki uo. Gróff Cháky Imre, Gróff Erdődy Adám, Gróff Illyésházy Miklós, Gróff Kohári István, Gróff Szirmay István, Gróff Szent-Iványi László uramat emlegeti, a groffot mindig a vezetéknev elé téve); 1711-ben „Dolgoruki herceg“, „Raczivil herceg“, „Darmanják herceg“ (Rákóczi-tár 1:237, 238, 268); 1721-ben „Trauczon herceg“ (B. It.); 1743-ban „Lobkovics herceg“, „Harch herceg“ (T. t. 1900:529, 533, 536); sőt 1790-ben „Józsias fejedelem úr, Szász-Coburg herceg“ (71. törv.-cz.) és „Waldeck Keresztély herceg (72. törv.-cz.) — S így van ez ma is: „Coburg herceg“, „Bismark herceg“ stb.

Az első magyar család, mely hercegi czimet kapott, az Eszterházy volt. 1687-ben lett „Gróf Galanthai Esteras Pál Magyar Ország Palatinussa“ szentséges római impériumbeli herceggé, tehát abban az időben, mikor, az iménti idézetek tanúsága szerint, Magyarországon már sok számos külföldi herceget ismertek s folyvást emlegettek is. És ime egy rendkívül érdekes jelenség! Míg azoknál a külföldi hercegeknél a mi magyarjaink a hercegi czimet, majdnem kivétel nélkül, a keresztnev után teszik, az első igazi magyar családbeli hercegnél azonnal s azután a többieknél is következetesen a név elé írják. 1698-ban jelenik meg „Minden Szentek királynéja“ című könyv „Méltóságos Herceg Eszterhasi Pál Magyar Ország Palatinussa költségével“ (R. Magy. Könyvt. 1534. sz.). — Merényi Lajos közli velem Eszterházy Antal magyar névaláírását 1738-ból: „kész alázaatos és köteles szolgálja Herceg Eszterházy Antal“. Az 1790-iki országgyűlésen, melyen „Coburg herceg“-nek és „Waldeck Keresztély herceg“-nek megadták az indigenátust, a jelen volt magyar hercegek: Batthyányi Lajos és Eszterházy Antal neve előtt áll a „herceg“. Ugyanigy az 1825-iki országgyűlés irataiban is Koháry Ferentz, Eszterházy Miklós, Batthyányi Fülep, Pálffy József, Grassalkovich Antal, Bretzenheim Ferdinánd és Odescalchi Innocentius neve előtt áll a hercegi czim. Hertzeg Koháry Ferentz, de a veje Coburg hertzeg!

Érdekes, de könnyen megfejthető kérdés, hogy a XVII. század végén miért írták a külföldi hercegek neve után a hercegi czimet és miért tették azt az egyetlen magyar herceg neve elé. Azoknak a külföldieknek nagy része fejedelmi vérből származott, vagy hadvezér (dux) volt, a többiek valódi mivoltával pedig az akkori magyarság még nem lévén tisztában, valami nagy hivatalos állásban levőknek képzelte őket. Eszterházy Pál nem volt fejedelmi vér, a hercegi rang nem emelte magasabb hivatali állásra, hiszen már gróf korában is palatinus volt; rajta győződtek meg a magyarok először, hogy a „herceg“ (princeps) ha jóval több is mint a „gróf“, voltaképen

mégis csak czim az egyik is, másik is. A herczeggé lett Eszterházyval egyidőben élt akkor Magyarországon nyolcz vagy tíz Eszterházy, a ki csak gróf volt s gróf is maradt. Ezeket Gróff Eszterházyaknak hívták már előbb is; természetes, hogy a herczeggé lettet azután Herczeg Eszterházyinak nevezték, s azután ugyanigy a többi magyar herczegeknél is a név elé tették a czimet. — Most térjünk át a grófi czim tárgyalására.

**Gróf.** Eddigi tudomásunk szerint, a mi *gróf* szavunkat legelőször 1402-ben találjuk: „Joannes Groff de Corbavia“ (Fejér X, 4:138) és 1409-ben: „Johanne Groff, comite de Corbavia . . . et Georgio Groff de Bozen, comite Posoniensi“. (ZichyOkm. V:600). Nyomban utána 1412-ből „Petrum Groff uocatum“; és 1418-ből: „Georgium et Nicolaum, dictos Groff (Oklsz.). Nyilvánvaló, hogy itt a groff már jelzőként (vocatus, dictus) szerepel. Érdekes Praynál (Ann. V:132) 1527-ből: „Nos Christophorus Groff de Frangepanibus“.

Magyar szövegben legelőször 1533-ban fordul elő, Komjáthy Benedek „Zenth Paal leveley“ ajánlásában: „Az Nagysaagos Groff Katalin azzonnak, az néhai nagysaagos Pereny Gabriel hazas taarsaanak“. Komjáthy, hogy Frangepán Katalint a többi Katalin asszonyoktól megkülönböztesse, jelzőül előre teszi a „Groff“-ot. Ugyanigy Tinódi 1554-ben (Régi M. Költők Tára, 3:209, 216 stb.) Salm-Reifferscheidt Miklóst hol „Groph Miklós“-nak, hol „Groph Mikolá“-nak, s ugyanazt Verancics magyarja 1566-ban szintén Gróf Mikolának, sőt egyszer „Zolyomi gróf Mikolá“-nak is nevezi, a német hangzású Salm-ot, érdekes népetymológiával, Zólyomi-ra gyúrva át. (Mon. Hung. Irók 3:56). Salm halála után neje, Széchy Margit másodszer Pyrho ab Arco-hoz ment férjhez s erről 1551-ben ezt írják: „Az gróff Pirro Ark, az ki elvevé Széchy Margitot“ (Tört. tár 1904:268). Tinódinál van meg egy „Groph Látron“ (Lodron, Laterano) és Verancicsnál (i. h. 113) „Groffek“, azaz Gróf Eck. Vezeték- és keresztnév, grófi czimmel együtt, szintén Verancicsnál (i. h. 21) a főntebbi Pray-féle különös sorrendben: „Gróf Kristóf Frankapan . . . arezül csapta vala László érseket, mert László érsek is szakalában nyult vala gróf Kristófnak“.

A következő századból már temérdek adatunk van. Míg a XVI.-ban csak egy-két grófi családunk volt, a XVII.-ben már több mint negyven. Birtokaik a nagy magyar haza minden részére kiterjednek — jegyzi meg Acsády — a Dunántúlra éppen úgy, mint Erdélyre, Felső-Magyarországra éppen úgy, mint az Alföldre. Tárgyunkra kiválóan fontosak tehát a XVII. századi adatok. A következőkben legelől írjuk dőlten az évszámot, azután az idézetet s zárjelben a forrás jelzését és a hol kell, kötetét s lapszámát.

1610. Kdnek szolgál az néhai Gróf Drugeth Homonnai Bálint uramnak meghagyott keserves özvegye: Palocsay Kristina (DF. 209). 1612. Gróf Thurzó Borbála (Radv. 2:143). 1616. Althan gróf most Prágában vagyon. (Tt. 1879:117). 1620. Tersaczki gróf. (Pázm. munk. Fraknói kiad. 286). Frangepánt, a tersattói gróft nevezí így. Vö.: „a tatai gróf, a ezenki gróf“, 1621. T. és N. gróf Bethlen István uram tanácsunknak — írja Bethlen Gábor. (Lev. 282). 1622. Néhai t. és n. Gróf Thurzó Imre uramnak meghagyatott özvegye Niári Christina mp. (DF. 247). Kdnek szolgál az néhai t. és n. Gróf Drugeth Homonnai György uramnak meg-

maradott özvegye Nádasdi Kata (DF. 245). Kdnek szeretettel szolgáló öcsese, néhai t. és n. Gróf Erdődi Kristóf urannak meghagyott özvegye Gróf Thurzó Borbára (DF. 244). Az néhai t. és n. Bethlenfalvai Gróf Thurzó György urannak, Magyarország nádorispánjának meghagyott özvegye . . . Czobor Erzsébet mp. (DF. 190). 1623. Gróf Zreni Miklós (Tt. 1893 : 446). 1625. Altan gróf. (Tt. 1883 : 149). 1627. Az én szerelmes atyámfianak Groff Nyári Christina asszonynak — Groff E[szterházy] Miklós (Kism. It.). 1630. Gróff Alaghy Menyhért (Tt. 1895 : 653). Mi ifjabbik Gróf Bethlen István városi főkapitány (Tt. 1884 : 786). Thurzó György Groffné asszonyom Ó Nagyságának (RM.). 1631. Egybeszedetett és irattott . . . Gróf Nadasdi Pál . . . által (RM.). 1632. Gróf Rákóczy Pál Magyarországnak bírāja (Tt. 1899 : 419). N. Iffiu Groff Iktari Bethlen Istvánnak . . . egyetlen egy magzattyának az N. Groff Iktari Bethlen Christina kisasszonynak (RM.). Melt. Grof Bethlen Peter Urnak, Melt. Grof Illyesházi Catharina asszonnyal . . . frigykötése Trincsin Várában (RM.). 1633. Az szegény ifjú Gróf Bethlen halálát jelentem az vezérnek Ó Ngának (Tt. 1883 : 686). 1634. Groff Niary István (Cs.). 1636. Mi Gróff Hethessy Pethe Anna az néhai T. és N. gróff Rákóczy Paál urannak . . . megmaradot özvegye (Cs.) 1637. Mi erdődi Gróf Pálffy Kata az néhai t. és n. gymesi Gróf Forgács Sigmund . . . meghagyott özvegye (DF. 263). 1638. Groff Eszterhazy Istvan mp. és Groff Turzo Erzebet (BM. 40). 1639. Az t. N. gróf Csáky Istvan urannak . . . nekem kedves öcsém urannak adassék ez levelem híven (DF. 270). Grof Illyeshazi Gáspár Threncsen Varanak örökös ura (RM.). 1640. Az t. és n. Goroff Thurzó Eörzsébet asszonynak, az t. és n. Goróff Eszterhas István Uram ó nagysága szerelmes házastársának — Cziráky Éva (Kism. It.). 1641. Tarezon megh bennetek is édes meniem — Groff E[szterházy] Miklós mp. (BM. 38). 1642. „Groff Opperstorf uram relatiójából Francz Albrektot meg is fogták s hadát is megverték“ — írja Groff Forgács Ádám (Kism. It.). 1644. Gróf Erdődy György komám tölem tudakozik . . . és gróf Erdődy Gábor komám írja, hogy . . . (B. Lt.). Fogadjuk hitünkre és becületünkre, hogy a t. és n. Gróf Illsházy Gábor és házastársa gróf rimaszécsi Széchy Éva asszony ellen . . . (AI. 89). Ngodnak alázatosan és jó szível szolgál Gróf Thurzó Ilona mp. (DF. 304). T. N. V. Gróf Révay László apám urannak sietéssel. Levélczim (Tt. 1880 : 219). 1645. A magyar-oroszági Palatinusnak, Gróf Eszterházi Miklósnak (RM.). Gróf Nádasdi sógor uram ó kegyelme szegény Istenben elnyugodt Gróf Eszterhas István Bátyám Uram . . . (BM.). 1646. Az T. és N. néhai Groff Iktári Bethlen Péternek . . . (RM.). 1650. Az egy Gróf Homonnai János uramat kivévén. (Tt. 1880 : 221). 1651. Ngodnak szeretettel szolgáló öse Grof Esterház Pál (BM.). Az t. n. Gróf öreg Cháki István urannak . . . adassék (DF. 237). Kdnek mig él fia és szolgálja G. Weselényi mp. (Tt. 1880 : 225). Adriaí Tengernek Syrenaia Groff Zrini Miklós (RM.). 1652. Keglmeknek szeretettel szolgáló Öcze megh él Groff Esterhas Ferencz (BM. 103). 1653. Groff Aurora Catharina Formontin asszony az T. N. Groff Botthyáni Adam uram kedves Házastarsa (RM.). Néhai Öreg Grof Betlen István (RM.). Az T. és N. Groff Galanthai Eszterházi László Fraknó Vára örökös ura, Groff Nadasdi Ferencz, Fogaras földének örökös ura (RM.). 1654. Ngos Grof Forgács Éva asszonynak nyolezezer forintban inscribálta (DF. 313). 1655. T. és N. Gróf Pazmany Miklós Uram (RM.). Az én szerelmes feleségemnek N. Gróf Esterházy Orsika asszonynomnak (Kism. It.). 1660. Bathory Zsófia és fia Rákóczy Ferencz kijelentik, hogy a M. gróf hadadi Wesselényi Ferencz urannak és szerelmes házastársának Gróf Széchy Anna Mária asszonynak stb. (AI. 203). Az t. és n. Gróf Appony Éva asszonynak, én nekem jóakaró asszonynomnak ó kmének adassék (DF. 316). 1661. Én Bethlenfalvai Gróf Thurzó Mária (DF. 305). Az t. és n. gróf Illsházy uram és Ghymessi gróf Forgách Mária asszony szerelmes leányoknak gróf Illyesházy Ilona kisasszonynak, az midőn az t. és n. gróf Esterházy Ferencznek adatott (Tt. 1880 : 195). 1662. T. és N. gróf Baththyány Magdolna asszony (Rim. 377). Én gróf Csáky István Magyarország tárnokmestere (Kár. 4 : 429). 1664. A néhai Groff Redei László (RM.). 1664—1668 közt. Gróf Bottyáni Ádám uram erőtlenséggel mentette magát; Grof Forgách Ádám véletlen nyavalyával menté magát; Grof Homonnai urannak későn vitték meg az levelet; Grof Pálffy Miklós urannak Bécsbe költett menni; Grof Kéri János uram későn vette leveletem (Tt. 1882 : 553). 1666. Arva gróf Pálffy Kata (Orsz.). Gróf Zrinyi Ilona (Tt. 1881 : 585). Én gróf Anna Mária Széchy (AI. 212). 1668. Az én kegyelmes és M. gróf Rima-Széchy Anna Mária

kedves asszonyom anyámnak (AI. 162). T. N. Gróf Czobor Erzsébet, Csáky Ferencné jóakaró asszonyomnak ő kmenek — Gr. Széchy Anna Mária (DF. 257). M. Gróf Szécsi Anna Mária asszonyok, kedves asszonyom nénémnek ő kmenek (DF. 356). T. és N. Groff Rédei Ferencz Úrnak (RM.). 1669. Mi Gróf rimaszéchi Széchy Anna Mária, néhai boldog emlékezetű Gróf hadadi Wesselényi Ferencz úr, Magyarország palatinusa özvegye (DF. 259). Gróf Széki Telemi Sándor méltóságos úrfinak mint vőlegénynek, Gróf Bethlen Julia méltóságos kis-asszonynak mint menyasszonynak (RM.). Az Arany mívrül kövös és Gyöngyös Marháruul való jegyzés, melyek Gróff Csáky Christina asszonynak kiházásitásokor adattanak (Tt. 1880 : 584). Groff Eszterhas Anna Julia asszonynak Groff Nadasdi Ferencz országh Biráinának kedves Házastársának (RM.). Groff Monyorokéréki Erdődi Borbála asszony Groff Czobor Adam kedves házastársa (RM.). 1671. De mj Groff Ballassy Imrő Urunknak ő Nagyságának soha örökös jobbgyi nem voltunk sem az Elejnek ű Nagyságoknak stb. Makó város levele (Orsz.). 1678. Maga is jelen volt gróf Zriny János uram ő nga minden szolgálival, ezekkel lévén gróf Homonnai Györgyné asszonyom és fia gr. Homonnai Zsigmond uram ő Nga udvari népe (Tt. 1893 : 530 és 531. Ugyanitt egyszer Zrinyi gróf is). 1679. Gróf Homonnai Zsigmond (Orsz.). M. gróf késmárki Tököly Imre Úrnak (Bujd.). 1680. En Groff Gyarmathi Balassy Imre etc. adom tudtára mindeneknek (Nemz. Múz. 36. Föl.) 1685. Groff Csáki István felső Magyarország fő generallisa (RM.). 1686. Üdvözilt édes uram, Gróf Wesselényi László uram (DF. 388). 1687. Groff Trakostyáni Draskovich Miklós Ország bírája és fő oszlopa (RM.). 1688. Gr. Orlay Anna Borbála ; Gr. Kisserényi Serényi András (Tt. 1898 : 252). 1689. Gróf Barkóczy Mária asszonnyal adott jók consignatiója (Tt. 1880 : 189). 1690. Gróf Tökölyi Imre törökkel, tatárral bejő és triumphál (Tt. 1882 : 344). M. Groff Kohari István Úrnak, Csábrág és Szitnya várai örökös Úrnak (RM.). 1692. Gvadagni Sándor gróf, Forgách Dorottya grófné. Egy palóczsági úr írja ezt (Tt. 1903 : 454). 1693. Gróf örebbik Zicsy István (RM.). 1694. Gróf Hallerkövi Haller Mária, Gr. Gersej Pethő Gáspár (Tt. 1895 : 18). Groff Trakostyáni Draskovich Paal, kit az irgalmatlan halál, éles kaszájával . . . (RM.). 1696. Knek becsülettel való jóakarója Gróf Rákóczy Erzsébeth (DF. 401). 1700. Gróf Tököly Kata (Radv.). Groff Zabolai Mikes Mihály urnak, ő Nagyságának istenes költéségével (RM.). 1704. Gróf Forgács uram és grófné asszonyom (DF. 462). Gróf Petrőczy Kata Szidónia (RM.). 1705. Gr. Pekri Lőrincz (Tt. 1899 : 467). 1706. Gróf Andrassy Miklós (Radv.); Gróf Bethlen Clára ; Gróf Losonczy Bánfi György (RM.). 1707. Gr. Barkóczy Ferencz (Cs.). Kdnek szolgáló igaz jó akarója Gr. Eszterházy Antal (Tt. 1880 : 390). 1708. Kdnek minden jót kíván Gróf Csáky Christina (Tt. 1880 : 391). Gróf Bercsényi Miklós (Tt. 1899 : 200). 1713. Gróf Jakusith Polixena (Radv.). Istenben üdvözült Gróff öregbik Erdődy György uram (Kism. It.). 1716. Ifjú Groff Pálffy János szerelmes házastársát, édes leányomat (Kism. It.). 1717. Gróf Szunyogh László (Radv.). 1721. Gróf Károlyi Sándor (B. It.). 1725. Gróf Berényi György (Radv.). Gróf Károlyi Sándor írja naplójában : „voltanak nálam M. Generalis Kollonics Adám, Falkenberg grófok s többek“. De u. o. gyanó így írja : Gróf Keglovich József, Gróf Kéri János, Gróf Castelliné hugom asszony, Gróf Eszterházy Péter sógor uram, Gróf Zichi Károly öcsem uram (Tt. 1902 : 63). stb. stb.

Ezer meg ezer adat áll még rendelkezésemre a grófi czim hováírását illetőleg, melyek, valamint az itt közlötték mind azt bizonyítják, hogy a XVII. századtól kezdve, a gróf — alig 3—4 esetet kivéve — mindig a vezetéknev előtt áll, sőt igen gyakran még a praedicatumot is megelőzi. Sohasem tévesztik össze az új comešeket (a grófokat) a régi (Árpádházi és Anjou-királyaink korabeli) comešekkel. A régieket (Comes palatinus, Comes Jazigum et Cumanorum, Comes Saxonum etc., Comes supremus) ispánoknak (nádorispán, főispán) nevezik s e hivatalos állásokat rendszertint a nevek után írják; ellenben az új comešeket sohasem nevezik ispánoknak, hanem mindjárt kezdettől fogva grófoknak s e czimet nem írják a név után, hanem — alig néhány kivétellel — mindig előtte.



**Báró.** E szóra aligha van, vagy ha van is, igen kevés magyar példa lehet a XVII. századból. A „barones regni“ (zászlós urak) s a „liber baro“ (Cal.-nál: „nemes főember, MA.-nál: „nagyságos úr“, PP.-nál „szabad úr“), vagy valamely várnak örökös ura — írja Acsády — igen régi ugyan történelmünkben, sőt mint örökölhető, apáról fiúra átszálló rangot is már II. Ulászló kezdte adományozni, többek közt a podmanini Podmaniczkyaknak, a bélteki Drágffyaknak, de mind a két családnak hamar magva szakadt. Másrészt Bélteki Drágffy János, ki a mohácsi mezőn készített magyar nyelvű végrendeletével örök hírt szerzett nevének, e fontos oklevélben nem nevezi magát Báró Drágffynak. Epp oly kevéssé írják báróknak magukat, kik a Habsburg-korszak elején kapták e rangot. Károlyi Mihály 1609-ben kapja a báróságot, de sem ő, sem fiai nem írják magukat báróknak, mint a Károlyi-Oklevéltárban közlött leveleik bizonyítják. Megelégedtek a „Tekintetes és Nagyságos“ czímmel ők is, valamint a Balassák, Révayak, Ujfalussyak stb. Csak később, a XVIII. században, midőn tömegesen kezdik adományozni a báróságot, szerepel a báró is az okiratokban s levelekben. Ekkor már tisztában volt a közvélemény, hogy ez is csak egyszerű czímet, nem pedig valami országos hivatal, vagy közállást jelent. Egyfelől Károlyi Árpád, másfelől Thaly Kálmán arról értesítenek, hogy az ő tudomásuk szerint a magyarországi bárók csak a szatmári békekötés után kezdenek e czímekkel élni. Csak a legrégiebbek közül fogok néhányat fölemlíteni:

1713. Báró Haller, Báró Száva Mihály (Apor Pét. Vers. 292). 1722. Báró Apor Péter Uram véletlen kárát (Apor P. Lev. 88). Báró Fischer Mihály uram (B. lt.). Báró Gillányi (u. o.). 1723. Nevezett Báró Révay uramnak (u. o.). 1724. „Báró Tis uramnak az bizony jól esett“, t. i. Báró De Tige erdélyi főgenerális (Apor P. lev. 125). 1725. Báró Mednyánszky Pál uram (Tt. 1902: 93). Voltanak gróf Teleki János, báró Gelányi György nálam (u. o. 93). 1726—1727. Báró Szentiványi János, Báró Barkóczi Zsigmond, Báró Perényi Gábor, Báró Szluha Ferencz, Báró Maholányi Tamás, Báró Mesko Sámuel, Báró Sándor Mihály (Gróf Károlyi Sánd. Naplója I. rész). 1731. Báró Wesselényi István uram reformatus tanács úr Báró Kemény László uram. (Tt. 1882: 345). 1733. Tekintetes és Nemzetes Báró Lázy Ghillány György (a NySz.-ban „Báró Chillány György“). 1748. Báró Apor Péter (Tt. 1903: 493). 1751. Báró Balassa Gábor obrister (Radv). 1753. Báró Döry uram, Báró Révay Johanna, Báró Péterffy János (u. o.) stb. stb. Mint érdekes különösséget megemlítem még: 1775. Liber Báró Hadadi Wesselényi István özvegye, Méltóságos Libera Bárónissa Dániel Polyxena asszony (Gr. Kuun Géza gyűjteményéből).

**Összefoglalás.** Ime a mágnás-czim hováírására nézve egy nagy csomó XVII. és XVIII. századi adat, legnagyobbbrészt már nyomtatásban megjelent s így könnyen ellenőrizhető forrásmunkákból, egykorú irodalmi művekből, törvényerejű okiratokból, a közéletre, sőt a legbensőbb családi életre vonatkozó levelekből, főljegyzésekből kiszédegetve. Azok a kezek, melyek e leveleket s jegyzeteket papírosra tettek, már rég elporladtak s íróik bizonyára nem gondoltak arra, hogy két-háromszáz év múlva valaki azt is vizsgálgatni fogja: hová írták ők a mágnási czímet? a névnek elébe-e, vagy utána? Írták, a mint éppen tolluk alá jött s a mint az érzékük diktálta. „Az idevágó kinyomatott adatok — jegyzi meg Fraknoi és Acsády — oly

tömegesek, hogy a kérdés eldöntésére teljességgel elegendők s hogy azt az ítéletet, melyet az elfogulatlan tudomány, a már köz-kézben forgó adatok alapján, teljes bizonyossággal hozhat, soha semmiféle levéltári kutatás megváltoztatni, de mégcsak módosítani sem fogja“.

Több mint 300 éves gyakorlat és nyelvszokás a mágnás-czímeket tehát mindig a név elé tette, és egyes különös eseteket kivéve, soha utána. Mégis valami 8—10 éve azt kezdték többen vitatni, hogy ez így nincs jól magyarul, ez csak megrögzött rossz szokás, elharapódzott idegenszerűség, mely ellentmond az általános magyar analogiának s ellentmond a mai népnyelvnek is!

Lássuk hát először is ezt az általános magyar analogiát! Miben is áll az szerintök?

Röviden előadva, abban, hogy sohasem mondjuk: „Király Ferencz József, hanem Ferencz József király; nem mondjuk: Főherczeg József, hanem József főherczeg, nem Főhadnagy Kovács, hanem Kovács főhadnagy; nem mondjuk: Úr miniszter, Úr képviselő, hanem: Miniszter úr, Képviselő úr stb.; tehát az analogia azt kívánja, hogy a grófot, bárót is föltétlenül az egész név *után* tegyük, ne pedig *elője*“. Ám jó! Folytassuk hát ezt az általános analogiát még tovább. „Nem jól van mondva: Úr Isten, Uram Jézus, Uram király, mert az „általános analogia szerint, helyesen így kell mondanunk: Isten úr, Jézus uram, Király uram“!

Hasznos fegyver a tudományos kutatásban az analogia, de nagyon veszedelmes fegyver is válhatik belőle. Kell vele élni, de vissza is lehet vele élni. A ki e fegyverrel élni akar, ne röstelje a fáradságot, vizsgálja meg a dolog minden zegezugát, tisztázzon minden lehetséges ellenmondást, mert különben az analogiából nagyon könnyen „hamis analogia“ lesz.

A czimsor kérdése nem csupán philologiai, hanem egyszersmind históriai kérdés is. Minő körülmények s minő társadalmi viszonyok okozták azt, hogy a magyar (a többi európai nyelvektől, még a finn-től is eltérőleg) az urat legvégül, a vezetéknevet a keresztnév elé s a praedicatumot még előbbre teszi? A mely körülmények s társadalmi viszonyok e sorrend létrejöttét okozták, ugyanazokban kell keresnünk a mágnás-czim előretételének okát is.

A magyar társadalom, közvetlenül a kereszténység fölvétele után, három rendből állott:

az urakból,  
a papságból,  
és a szolgákból,

s e három rend felett állt a király az uralkodóházzal.

Az urak rendjében lelegeinte nem volt semmi tagozat, semmi állásbeli vagy foglalkozásbeli különbség; mindenik egyformán kis-király a maga földjén. Szolgái egyszerűen uram-nak, feleségét pedig asszonyom-nak nevezik, s ha szükség van, a nemzetség elszaporodásával, a megkülönböztetésre, hogy melyik uramat értik rajta, jelzőül előre teszik a keresztnévet: János uram, Simon uram, Katalin asszonyom, Erzsébet asszonyom!

A papságban mindjárt legeleinte is volt állásbeli (érsek, püspök, apát, káplán stb.), a szolgák között pedig foglalkozásbeli különbség (szabó, sütő, szakács, kovács, lovasz stb.). Mikor azután ezek között is szükségessé vált a közelebbi meghatározás, ugyancsak a keresztnév szolgált jelzőül: János érsek, Gellért püspök . . . Mátyás szabó, Péter kovács stb.

A papokat is megillette az „úr“ megszólítás, nem ugyan születésüknél, hanem hivatásuk s állásuknál fogva, s ez okból nem is nevezték őket egyszerűen „János uramnak, Gellért uramnak“, mint a született urakat, hanem „érsek uramnak, püspök uramnak“, vagy még szabatosabban „János érsek uramnak, Gellért püspök uramnak“ stb.

A megszilárduló társadalom szükségletei, a király kegye s egyes urak kiválósága létrehozta csakhamar, mondhatni azonnal, az úri rendben is a különbségeket. Tisztségek, hivatalok, közjogi állások keletkeztek, s a király természetesen úri rendbeliakkal töltötte be őket; kiválogatta a jelesebbeket vagy kedveltebbeket, ezt kinevezte várispánnak, amaz nádorispánnak vagy bánnak stb. Ezeket azután „nádorispán uramnak, bán uramnak“ nevezték, vagy szabatosabban „Sámuel nádorispán uramnak, Bánk bán uramnak“ stb., holott a hivatalt nem viselő megmaradt egyszerűen „János uramnak, Simon uramnak“ stb. Így ékelődött a tisztség, állás vagy hivatal neve a keresztnév és az uram szó közé.

Csak két úr maradt megkülönböztető jelző nélkül. Mindenik egyetlen a maga nemében s ezért nincs is szükségük megkülönböztető jelzőre: az egyik úr az egész világ felett, a másik úr az egész ország felett, Isten és király! Uram, Istenem és Uram, királyom! Ha meghal a király és másik jó utána, ismét a keresztnév szolgál jelzőül, hogy megkülönböztesse az élt az elköltözöttől: István király, Béla király. Uralkodó házának tagjai: a királyi hercegek, minthogy többen vannak, szintén a keresztnévet kapják jelzőül: Géza herceg, Kálmán herceg.

Idők jártával, a nemesség elszaporodása s általában a népesség számának növekedése szükségessé tette a névjelzések további differenciálódását. Az a mód, a melylyel eleinte akartak magukon segíteni: az apa, vagy a nemzetség nevének melléírása (Georgius, filius Stephani, vagy Conradus de genere Zaak) nem bizonyult elegendőnek. Hovávalóságot, honnan származást, valami testi, vagy egyéb tulajdonságot tesznek jelzőül a keresztnév elé: Kállai János (Joannes de Kálló), Fekete János, Fehér János (Joannes dictus Fekete, Joannes vocatus Fehér). Így keletkeztek a vezetéknévek, mint a keresztnévek jelzői s nyelvünk szellemében természetesen eléjük kerültek.

De utóbb már több Fekete János is lett egy faluban, vagy legalább egy vármegyében: az egyik — mondjuk — az úri rendből, a másik a szolgák rendjéből való volt. Megint szükség lett valamely jelzőre, a mi a Fekete Jánosokat egymástól megkülönböztette. Minthogy az úri rendből való Fekete János, már születésénél fogva, nemes volt, pontosabb megjelölésére önként kínálkozott a

„nemes“ jelző; a szolgarendből való fiatalabb korában talán mint „béres“ szolgált, vagy talán az apja volt béres. Amabból lett Nemes Fekete János, emeből Béres-Fekete János, s így támadtak az oly gyakori kettős vezetéknevek, melyek azután az utódokra is átszálltak: Szabó-Fekete János, Bíró-Fekete János stb. Bizonyára így keletkezett a hevesmegyei „Papszász“ úri családnév is. Első ősenek kétségtelenül Szász volt a családi neve, de mivel talán az apja, talán ő maga előbb pap volt, vagy valamelyik pap-rokonáról szép örökség szállt rá, elnevezték Papszásznak, hogy a vele rokon Szász-család többi tagjától megkülönböztessék.\*

A nemesi családnevek további differenciálódása volt a kir. adományul kapott birtok nevének praedicatumul való használata is. A pozsonymegyei Ns. Fekete-család, hogy megkülönböztesse magát a többi Ns. Feketétől, fölvette a Galanthai, a csallóközi Feketék a Pókateleki, a hontiak a Nyéki előnevet stb.

A Habsburg-ház trónra jutásával a magyar urak rendjében még további differenciálódás jön létre, t. i. a mágnások kiemelkedése az eladdig közös nemesi rendből. Ez a folyamat már előbb megindul, különösen Horvátországban, s azután nálunk is. A Frangepánok Veglia, Segnia és Modrus, a Karlovicsok Corbavia, a Hunyadiak Beszterce, a Szapolyaiak Szepes örökös grófjai, de egyszermind urai is, külön területi hatósággal s nem pusztá czimmal. Habsburg- királyaink kezdenek voltaképen üres titulusokat osztogatni, bővített czimerekkel, de „sine vitulo“, azaz „sine officio et sine donatione“. S mennél inkább szaporodik az ilyen czimet viselő családok száma — jegyzi meg Acsády — annál világosabb lesz, hogy most már, ellentétben a régi ispánsággal vagy grófsággal és baronattal, merő czimről van szó. Ugyanabból a családból az egyik testvér megkapja a grófi czimet, a többiek — testvérek és unokatestvérek — megmaradnak egyszerű nemesnek. Már most hogyan különböztessék meg a kortársak a gróffá lett Galanthai Fekete Jánost a nemesnek megmaradt Galanthai Fekete Jánostól? Vajjon így-e: Galanthai F. J. gróf és Galanthai F. J. nemes. Bizonyára nem! A megkülönböztető jelzőnek, mint nyelvünk szelleme és a históriai fejlemény követeli, elől kell állania; tehát így: Gróf G. F. J. és Nemes G. F. J. S a XVII. században a grófi czim legtöbbszörre csakugyan megelőzi még a praedicatumot is, p. 1632-ben Gróf Iktári Bethlen Krisztina, 1644-ben Gróf Rimaszéchi Széchy Éva, 1653-ban Gróf Galanthai Eszterházy László stb. (l. fentebb az 53. lapon). De a grófi czim és a praedicatum megfordított sorrendje is előfordul már a XVII. században, p. 1622-ben Bethlenfalvai gróf Thurzó György, 1637-ben Gyimesi gróf Forgách Zsigmond stb. Noha az utóbbi sorrend családtörténeti szempontból nem helyes, mindamellett mind jobban és jobban elterjedt. De azért még a XIX. században is

\* Egy érdekes adatot közöl velem Sebestyén Gyula az ő gyermekkori emlékeiből: Köves-Kálán Zalamegyében Sárfi Danit, mivel az apja harangozó volt, a többi gyerekek Harangozó Daninak nevezték; őt magát pedig Pap Gyulának. — Vö. „Palatinus Pista“.

számos példa van az igazi történeti sorrendre. A nagy Festetics György halálakor 1819-ben kiadott gyászjelentésben Gróf Tolnai Festetics György, Gróf Zsadányi és Török-Sz.-Miklósi Almássy Illyés, Gróf Vásonkői Zichy Károly olvasható.

Íme röviden vázoltuk a magyar családnevek történeti fejlődését időrendi kialakulásukban. Első, mert legrégebbi, egyénhatározó: a *keresztnév*; eléje kerül mint legközelebbi jelző: a *vezetéknev*; ennek is eléje a *praedicatum*, mint újabb jelző; s mint ekkoráig legvégső fejlemény mindezeket megelőzi a *mágnásság címjelzője*. Ezek a névjelzők nemcsak magára az illető egyénre vonatkoznak, hanem átöröklődnek gyermekeire is, ellenben azok a névhatározók, melyek csakis magát az illető egyént különböztetik meg, tehát nem öröklődnek át gyermekeire, a *keresztnev után* jönnek.

Vegyük pl. az imént említett gyászjelentésből Zichy Károlynak megkülönböztetését a többi emberektől:

„Gróf Vásonkői Zichy  
Károly úr,

cs. s kir. kamarás, valóságos Belső Titkos és a Felsőes Imperiális Kamaránál udvari Tanácsos és T. Posega Vármegye Főispányi Helytartója.“ A mi a „Károly úr“ előtt van, az mind átszáll a gyermekekre (fiúkra és leányokra) is; a mi pedig utána következik, az csak őt magát illeti s nem száll át örökségképen a gyermekekre. A keresztnev, hogy úgy mondjam, a kristály magva s e köré — eléje s utána — rétegeződnek a többi névhatározók: eléje az átöröklődők s utána az át nem öröklődők.

Mikor már vizsgálódásaim eme részével s a belőlük levonható eredményekkel tisztában voltam, kaptam Lehr Albert t. társunk levelét, kihez a kérdésre tartozó népnyelvi adatokért fordultam. Arra is figyelmeztet benne, hogy a cím- és rangsor kérdésével már Gyarmathy (Magy. Nyelvmester, II:33), a Debreczeni Grammatika (1795:180) és Versegly (Ung. Sprachlehre 1805 és Magy Gramm. 1818:365) is foglalkoztak. Elképzelhető, mily mohósággal kerestem föl az illető helyeket: miként ítélték a jó öregek a ma is vitás kérdésben? Az eredmény meglepő volt. Három ítélet s mind a három különböző egymástól. Gyarmathy németesnek tartja a grófi czimnek a név elé tételét, mert a német is így szokta. A Debreczeni Grammatika ellenben mindent, nemcsak a grófi czimet, hanem még a tisztséget, hivatalt is a vezetéknev elé kívánja tételni, tehát így: „Gróf Forgáts, Cardinalis Szétsényi, Generális Mészáros, Kapitány Szentiványi stb.“ Eredeti az indokolása is: „Szentiványi Kapitány azért hibás, mert azt is teheti, hogy Capitaneus qui est ex Szentivány, ezt is: Szentiványi est Capitaneus. Hasonlóképen ez: Ördög szolgabíró ezt is teheti: Diabolicus Judex Nobilium, ezt is: Ördög est Judex Nobilium.“

Legkiváncsiabb voltam Versegly véleményére s ez szerezte számomra a legnagyobb meglepetést is. Versegly ugyanis két szabályt állít föl:

1. „A különös tiszteletnevek, melyek a születést illetik,

a vezetéknev elejébe tételnek, mint a Herczeg Eszterházy Miklós jószágában; Gróf Brunszvik úr házában; Bárá Zsenyeyi úrhoz ment.

2. A különös tiszteletnevek, mellyek méltóságot, tisztiséget, hivatalt jelentenek, a tulajdonnevek után állanak, mint: Első Ferencz Császár, Szent István király; Gróf Nádasdy Mihály főispány úrnál ebédeltünk; Ordódy generális Urtul halottam, stb.“

Ime, Versegly szabálya teljesen megegyezik azzal, melyre föntebb mi is jutottunk. Elestünk ugyan a fölfedezés dicsőségétől, de azért örülhetünk, hogy Verseglynek, a korabeli magyar nyelv legnagyobb ismerőjének törvényét, száz év múlva, újra fölfedeztük.

## II.

Hazánk több vidékén, különösen a nagyobb urodalmak területén és székhelyén, annyira kimagaslik a főrangú földesúr a közeli környezet társadalmából, hogy ott senki sem beszél róla máskép, mint „a herczeg“, vagy „a gróf“ s e néven ott nem is ért soha senki mást, mint éppen csak őt magát. „Kié ez a kastély?“ A grófé! „Kié ez a kert?“ A grófé! „Ki ez a pusztá?“ A grófé! Ha családos: ő az öreg gróf s fiai az ifjú grófok: az Antal gróf, az Imre gróf, a Lajos gróf. S ha jön egy nem odavalósi ember, kérdésére: ki az a gróf? rendszerint ilyenformán felelnek: a czeni gróf, a tatai gróf, a pápai gróf stb. S ha még ekkor sem érti az idegen, türelmetlenül vetik utána: „nohát a Széchenyi gróf, vagy az Eszterházy gróf stb.“ Réthei Prikkel Marián tanár úr a hozzá intézett tudakozódásomra ezt írja a latifundiumok hazájából, Dunántúlról: „A pápavidéki nép a „gróf“ mellett a vezetéknevet csak nagy ritkán szokta használni, mert rendszeren csak pápai, marcztalói, kovácsi, dobai stb. grófról beszél; csupán kérdezősködésre teszi hozzá a vezetéknevet, legtöbbször keresztnév nélkül, pl. Eszterházy gróf, Erdődy gróf.“ — Zoltvány Irén tudósítása szerint: „Tatán a lakosok (nép és iparosok) így mondják: Ferencz gróf, Eszterházy gróf, az öreg Eszterházy Miklós gróf; a latifundiumok másik hazájában, Torontálban: Zichy gróf, Csekonics gróf, vagy Csekonics grófok“ (de Gyertyánffy Kálmán közlése szerint: gróf Nákó Sándor); Keszthelyen és vidékén: „Festetics gróf.“ — Ez utóbbit magam is bizonyíthatom. Mikor azt kérdeztem: Kié ez a szép istálló? „A grófé!“ Melyik grófé? „Hát a Festetics grófé.“ Utóbb, mikor ugyanattól az embertől ezt kérdeztem: hogy is hívják a maguk grófját, nem az lett a felelet, a mit vártam, t. i.: Festetics Tasziló gróf, hanem ez: „Gróf Festetics Tasziló.“

Egy régi jó ismerősöm, ki sokáig volt egy főúri család központi tisztviselője, ha az ő grófjairól beszélt, sohasem mondta máskép: „Gyula gróf, Tibor gróf, Gyula grófné.“ Így beszélhetett 1630 körül Tisztelendő Mihálykó János uram is, Thurzó György udvari papja, ki az ő Imádságos könyvét „Thurzó György grófné asszonyomnak“ dedikálta. (Lásd föntebb az 5. lapon.)

Főúri vadászatot tartanak. „Ezt a nagy szarvast a mi grófunk lőtte“ — mondja az egyik inas. Melyik gróf? „A János gróf.“ Ki

az? „A Zichy János gróf.“ A lángi? „Nem! A seregélyesi Zichy János gróf.“

Látjuk a példákból, pedig a népies példák, legalább a dunántúliak, mind ilyenek, hogy a személyhatározó jelzők mind (János, Zichy, seregélyesi) a „gróf“ szóra vonatkoznak. A beszélő „a gróf“ környezetéhez tartozik, vagy legalább az ő nevének, hatalmának, fényének varázsa alatt áll. Rá nézve „a gróf“ az alpha, a többi jelző ennek csak közelebről meghatározó járuléka. Míg a történelmi fejleménynek megfelelő beszéd- és írásmód (t. i. „Seregélyesi gróf Zichy János“ úr, régiesen: uram) az ország összes úri rendjéből választ ki egyet és különböztet meg a többi úrtól; addig a most tárgyalt beszéd- és írásmód („Seregélyesi Zichy János gróf úr“) egy sokkal szűkebb körből, a gróf urak rendjéből választ ki egyet és különböztet meg a többi gróf úrtól. Helyes tehát mind a két kifejezőmód s mind a kettő megfelel nyelvünk szellemének, csak hogy amaz sokkal általánosabb, egyetemes érvényű fölfogáson alapszik, emez pedig egy szűkebb — mondhatnám, helyi érdekű — fölfogásból indul ki. Szó sincs róla, hogy az egyik magyarosabb lenne, mint a másik. Egyformán magyaros mind a kettő. Csakis a kérdés, melyik fölfogás és melyik írásmód felel meg jobban irodalmi nyelvünk szükségleteinek?

De mielőtt e kérdéssel foglalkoznám, lássuk előbb még, hogy minő bizonyosságot tesz a mai népnyelv az ország különböző vidékein?

E végből ugyancsak körlevelet intéztem több ismerősömhöz, kikről tudtam, hogy szülőföldjük nyelvét nemcsak ismerik, hanem szükség esetén, jól meg is tudják figyelni. A következő kérdésre kértem tőlük választ?

„Miként mondja a vidékbeli nép az ott birtokos, vagy ott szereplő, tehát az ottani néptől közelebről ismert mágnások nevét, így-e: Gróf X. Y., vagy X. Y. gróf?“

Íme itt közlöm a válaszokat,\* földrajzi rendben, keletről indulva ki s nyugat felé haladva:

1. PAAL GYULA válasza: A székelyek a mágnáscímet

a) a teljes névnek (vezeték- és keresztnév) elé je teszik: gróf Lázár Jenő, gróf Mikes Benedek, gróf Haller János, gróf Teleki Samu, báró Apor János, báró Szentkereszti Zsigmond, báró Kemény Kálmán, báró Huszár Károly;

b) a csak vezeték-névnek is elé je teszik: \*\* gróf Nemes, gróf Béli, gróf Kálnoky, gróf Kuun, báró Bornemisza, báró Apor, báró Huszár;

c) a csak vezeték-névnek akkor is elé je teszik, hogyha az -ék vagy csak -k képzővel gyűjtő-névvé lesz: gróf Kuunék, gróf Mikesék, báró Aporék, báró Huszárék, a gróf Kálnokyak, a gróf Telekiek, a báró Bornemiszák, a báró Kemények;

d) a csak keresztnévnek utána teszik: Imre gróf (Kálnoky Imre), Samu gróf (Teleki Samu), István báró (Szentkereszti István), Zoltán báró (Apor Zoltán);

e) hogyha a személy nevét az ő lakóhelyétől vett jelzővel helyettesítik, a jelzőnek utána teszik: a zabolai gróf, a geryeszegi gróf, a szárhegyi grófok, a kőröspataki grófok, a vécsi báró, az abafái báró.

\* Küldök fogadják szívességükért őszinte köszönetemet. Sz. K.

\*\* Ugyanezt bizonyítja Kriza Vadrózsáinak következő helye is: Úgy áll a kalapja, mindha hat ökre vóna — mindha ő vóna nem tudom ki — mindha az egész falu az övé vóna — mindha ő vóna gróf Csáki (353. l.).

2. SZABÓ ANDRÁS daróczi ev. ref. lelkész válasza Beregmegyéből: Surányban e kérdésre: „Hogy hívják e kastély urát?\" mindig ez a felelet: Báró Úray Bálint. — Mező-Tarpán mindenki gróf Károlyit, Gelénesen mindenki Báró Podmaniczkyt mond; Bucsuban is a Schönborn elé teszi a nép a grófot. — Ungvár és vidéke népe is így mondja: „Gróf Török\" (Zoltvány Irén leveléből).

3. GEÖCZE SAROLTA válasza:

En tüzetesen csakis a bodrogközi nép nyelvét ismerem, mely az én gyermekkoromban még teljesen romlatlan volt. A vidéken több gróf és báró lakott, kiket a nép ajkán elég sűrűn hallottam emlegetni. Arra a kérdésre: „Kié ez a kastély?\" így feleltek: „A báróé.\" — „Melyik báróé?\" — „A bélyi báróé.\" — „Hogy hívják?\" — „Báró Sennyey Pálnak\" (a báró szót jól megnyomva). Erre a kérdésre soha más feleletet nem hallottam. — Ha azonban a beszélgetés így folyt: „A gróf csüire leégett.\" — „Melyik grófé?\" Erre vagy ez volt a válasz: „A perbenyiki grófé\", vagy ez: „Mailáth grófé\" (a Mailáthot hangsúlyozva). — Akkor is így, ha két testvért egymástól meg akartak különböztetni, pl. „Kié ez a tanya?\" — „a Lajos báróé.\" Ha tovább faggatták: „Melyik Lajos báróé?\" — „Hát a Sennyey Lajos báróé.\" S ha erre azt kérdezték: „Ki az?\" — erre kissé türelmetlenül, hogy még azt kérdezheti valaki, így feleltek: „Hát báró Sennyey Lajos!\" Így hallottam mindig.

Azt hiszem, a nép ösztöne ebben sem csal. A grófot, bárót grófi, bárói czime különbözteti meg a többi úrtól, azért teszi a nép előre s azért ejti nyomatékka. Ha ellenben a grófi vagy bárói czim már tudott s a kérdező egyéb körülményre kíváncsi: az illetőnek kereszt- vagy vezeték-nevére, akkor azt teszi előre és azt nyomja meg. Analóg ez a magyar nyelv természetéhez illő felelési móddal: „Melyik csikó sántult meg?\" „A sárga csikó.\" — „Kinék a csikaja?\" „A Pandi Jánosé.\" — „Ki az?\" „Volt bíró Pandi János!\" (Ez neki t. i. rangja, mely a többi Pandi Jánostól megkülönbözteti).

4. DR. BOLDISAR KÁLMÁN, debreczeni rendőrkapitány válasza:

Előrebocsátva, hogy Debreczenben és a szomszéd hajdúsági nagy városokban, valamint az ugyanazon nyelvkörbe eső falukon az éles magyar hangsúlyozásban kifejezett népies beszéd majdnem mindenütt teljesen egyforma, az alább fölített kérdésekre adott válaszok hiven adják vissza az említett vidék magyar parasztjának romlatlan hangsúlyát és szörendjét:

*Kérdés:* Kié az a tanya amoda? *Felelet:* a báró Vayé a! (Nádudvar).

*Kérdés:* hová vezet ez az út? *Felelet:* a gróf Dögénfeld szegegyházi pusztájára! (Téglás).

*Kérdés:* Kié az a kastély? *Felelet:* Hisz' az a gróf Dösséwffy szent-mihályi kastélya!

*Kérdés:* hova mennek emberek? *Felelet:* a báró Vécsey acsádi majordájába dohányt simítani!

*Kérdés:* Kié lett a kiszáradt lápi föld kendteknél? *Felelet:* avval is gróf Károlyi lett szegényebb! (Ecsedi lánál).

Ismétlem, hogy az ilyfajta feleleteknél Debreczen vidékén az erős magyar hangsúly annyira élesen a gróf vagy báró szón van, hogy e mellett a hangsúlytalan tulajdonnév a rangjelző gróf- vagy báróval jóformán egy szóvá olvad, a grófnak, bárónak a családi neve, mindig és minden körülmények között, a rangjelző szó után tétetvén.

5. DR. KARÁCSONYI JÁNOS válasza:

A mennyire emlékszem, sehol sem olvastam régi iratokban a mágnás-czimet a családi név után; pedig ez megragadta volna figyelmemet, mert mi Tiszántúl mindig a vezetéknév elé tesszük a mágnás-czimet (éppen úgy, mint egyéb névjelzőt is, pl. Nagy-Gergely István, Kis-Gergely István, Tót-Veres Pál, Czéklás-Veres Pál stb.).

6. BÁRÓ RADVÁNSZKY BÉLA válasza:

Vidékemen (Sajó-Kaza, Borsodmegyében) a nép is mindig a családnév elé teszi a gróf vagy báró rangot. Nagyon szokásban van azonban, családnév helyett az illető grófot vagy bárót lakóhelye után nevezni. Ez esetben a lakóhely után jó a rang, pl. „a putnoki gróf\" (Gr. Serényi), „a zsolzai báró\" (B. Vay Elemér), „a szendrői gróf\" (Gr. Csáky), „a kazai báró\" (saját magam), „a kurittyáni báró\" (testvérem, B. Radvánszky Géza).

Ha csupán keresztnevén említenek valakit, a rangot utána teszik.



## 7. HERMANN OTTÓNÉ válasza:

A Nagy-Alföldön (Szolnok vidékén) cseperedtem föl; ott is éltem húsz éves koromig. Apám akkor ügyvéd volt s így a parasztsággal gyakori az érintkezésünk. Soha én azt egytől sem hallottam, hogy a gróf vagy báró jelzőt a név után tette volna, hanem igenis így: „a báró Baldácsi juhai, a gróf Almássy birtoka, a báró Wodianer pusztája“. — Erdélyi születésű vagyok; minden évben hazajártam nyaralni, míg volt kihez. Hónapokat töltöttem Marosvásárhely és Kolozsvár vidékén; mindig így hallottam: „a gróf Mikó Imre cselédje“, a gróf Teleki Géza kastélya, a báró Bálinti jászága“ stb. En magam csak a hírlapokból tudtam meg — már hajlott koromban — hogy ezt másképp is lehet, sőt *kell* mondani, s hogy ebből kifolyólag így van jól: „Andrássy Dénesné grófné, Prónay Dezsőné báróné, Eszterházy Miklósné hercegné“ stb. Hát én ezen mosolyogtam.

Az én egyéni nézetem — ha szabad nyilvánítanom — az, hogy a *grófi, bárói és nemesi* meghatározás nem hivatalt, nem is foglalkozást, hanem *megkülönböztetést* jelent s így — mint minden jelző — a név elé teendő. Valamint képtelenség az én fülemnek pl. ez: *Tétényi András nemes*, úgy nem veszi be a nyelvérzékem a gróf-, báró- vagy hercegi czímet a családnév után.

## 8. KUPA ÁRPÁD válasza Túrkevérről:

Vándorló legény koromban, azután is mindig a nép között forgolódtam s megfigyeltem, hogy olyan falukban, a hol mágnás-földbirtokos van a határban, a nép a vezetéknev előtt használja a mágnás-czímet. A merre én jártam Magyar- és Erdélyországban, a magyar nép minden tájon így mondta és így mondja: Gróf Andrássy, Gróf Károlyi, Gróf Teleki, Gróf Forgács, Báró Prónai, Báró Orczy, Báró Orbán.

## 9. GÁRDONYI GÉZA válasza Egerből:

Nincs olyan tiszta nyelvű magyar a világon, a ki így beszélne: gróf Zichy, gróf Lónyay. (No—noo! Sz. K.).

S ha a kibocsátott körlevélre olyan válasz is érkezik, hogy „bizony itt meg ott így beszélnek: Ez a gróf Csáky kastélya. Ez a báró Bors dülője“ — hát ez nem a nép nyelvén van mondva, hanem a *cselédség nyelvén*. A cselédség rászokik bizonyos idegenségekre, épp úgy, mint a hogy a hazatért baka egész életében így emlegeti a tisztjeit: „kapitány Mayer, őrmester Balogh“. Ezt aztán a családja is így fogja mondani. De már annyira nem megy a vérebe az idegenség, hogy analogiát is csinálna reá. Nem fogja mondani: „Itt lakik orvos Pákozdy, ez meg mérnök Pálfy háza“.

## 10. PINTER SÁNDOR válasza Nagyszécsénről:

Magyarország azon vidékén, a hol én otthonosnak érzem magamat (Nógrádban), e kérdésre: „Ki lakik itt?“ így szokás felelni: Gyürky goróf, Pejacevich goróf, Buttler báró stb. Ha így teszszük fel a kérdést: „Kie ez a birtok?“ arra is ez a válasz: a Prónay báróé, a Forgách gorofoké stb., tehát mind a méltóság, mind a tudás, mind a polgári állás jelzőjét, de még a g ú n y nevet is a név után hangoztatja, azaz ekképen mondja: Révay ügyvéd, Márer doktor, Süveges bótos, Gondos szíjgyártó, Adorján János gáborfia, Döme József ifjabb, Antal András golyó, Gecse Gábor csipás, Ábrahám a hamar csal, Dávid a jókor jött stb.\*

## 11. LEHR ALBERT válasza:

Azt tapasztaltam, hogy a nép, ha az *egész nevet* említi, előre bocsátja a „gróf“-ot, pl. Gróf Széchenyi Sándor, Gróf Ápponyi Sándor. „Ki ez az úr?“ „Gróf Széchenyi Sándor“.

Ha csak a keresztnévet említi, akkor (természetesen) utána teszi a „gróf“-szót: Iván gróf, Lajos gróf, Simon báró.

\* Érdekes és a palóczság nyelvére jellemző ez a furcsa szokás is, hogy még az ilyen jelzőket is, mint „gáborfia, ifjabb, golyó, csipás“ stb., a keresztnév után teszi, holott másutt ezek mindig a vezetéknev elé kerülnek. (V. ö. Nyr. 3: 478 és 6: 431). E szokást archaizmusnak sem mondhatjuk, hiszen már az XVI. századból ismerjük a „Királyfia Kis Miklós“ népmesei alakról szóló közmondást. Sz. K.

Ha csak a vezetéknevet említi, akkor vegyest használja, vagy így: „a gróf Széchenyi“; vagy így: „a Széchenyi gróf“. Tudtommal inkább *emigy*.

Sok függ a *nyomatéktól* is, pl. „Ez a *herczeg* Eszterházy“ (nem a gróf). „Nem a Széchenyi Sándor gróf az az ősz szakállú?“

12. ZOLTVÁNY IRÉN leveléből (l. fentebb is):

Bükk községben (Sopronmegyében) „Markovics gróf“ szórend a szokásos, Győrött is gyakoribb: „Laszberg gróf“; de Tihanyban és Veszprém vidékén így mondja a nép: „Báró Hornig Károly“, „Gróf Zichy Vladimir“.

13. VIDA SÁNDOR közlése (Nyr. 25: 487):

Azt kérdeztem a szováti bírótól (Sopronmegyében): „Kié volt előbb az egyedi uradalom?“ A felelet az volt rá: Batthyány grófé. Mikor aztán azt kérdeztem, melyik helyesebb, ha azt mondja: „gróf Batthyány“ vagy „Batthyány gróf“? ekkor azt felelte, hogy a „gróf Batthyány“ helyesebb. — Györmegyében a gönyői paraszt ember is azt mondta, hogy a „gróf Batthyány“ illetősebben gyűn ki“.

14. Somogy megye népnyelvéből is van egy becses irodalmi adatunk. A „Beszegődtem Tarnóczára juhásznak“ kezdetű pusztai dalban (Erdélyi: Válmagy. Népdalok, 1857):

„Igy masérozok el majd a pusztára,  
Goróf Széchenyinek a jószágára.“

\*

Híven közöltük a tudomásunkra jutott adatokat mind. Nem állítjuk, hogy most már a czím- és rangsor tekintetében teljes képünk van az egész országban s minden egyes részében divó szokásokról. De mindenesetre teljesebb és megbízhatóbb ez a kép most, mint nyolcz-tíz évvel ezelőtt, mikor nem is adatok, hanem pusztá állítások alapján nagymerészen és elhamarkodva mondták ki az ítéletet, hogy „a magyarságlakta vidékeken (kivéve Erdélyt) a nép mindenütt a név után teszi a mágnás-czimet.“ Most már látjuk, hogy ez ítélet igazságtalan volt. A magyar nép nagy többsége valahányszor az egész nevet említi, a név elé teszi a mágnás-czimet, s ettől csak az esetben tér el, ha éppen a keresztnévet különösen hangsúlyozni akarja, pl.: „Az öreg Eszterházy Miklós gróf idejében;“ „Nem a Széchenyi Sándor gróf az az úr?“ De máskülönbben mindig G r ó f Festetics Taszilót, G r ó f Apponyi Sándort, B ár ó Sennyey Pált mond. A palóczság talán ebben is kivétel lehet, de hiszen a palócz még a legközönségesebb jelzőket is, az országos szokás ellenére, a név után teszi.

Az irodalmi nyelvnek azonban joga van nemcsak tájszókat, hanem kivételes tájszólásokat és szólásmódokat is meghonosítani, föltéve, hogy velök szükségét pótol. Joga van tehát a czím sor tekintetében is eltérni a háromszáz éves hagyománytól s eltérni a rendes nyelvszokástól is, ha t. i. azt látja, hogy ez vagy az a tájszólás czélszerűbb, szabatosabb s jobban meg is felel nyelvünk szellemének.

Főntebb már megállapítottuk, hogy mind a „Gróf Zichy János úr“, mind a „Zichy János gróf úr“ írásmód egyaránt helyes, csak-hogy ez is, amaz is más meg más értelem-árnyéklatot fejez ki. Amaz arra a kérdésre felel: „Melyik úr?“ Emez pedig arra, hogy „Melyik gróf úr?“ Amaz megkülönbözteti Gróf Zichy Jánost a többi úrtól, emez pedig megkülönbözteti Zichy Jánost a többi gróf

úrtól. Nyilvánvaló, hogy az irodalmi nyelvnek csak nagyon elvétve lehet szüksége az utóbbi megkülönböztetésre, s így a mágnás-czim előretétele az irodalmi nyelv szempontjából, okvetetlenül helyesebb és szabatosabb, mint az egész név után való írása.

De czélszerűbb is! Valahányszor a „Tisza István gróf miniszterelnök, Csáky Albin gróf elnök, Serényi Béla gróf államtitkár, Hadik Béla gróf volt főispán“ nevek ötlenek a szemembe, mindig az az érzés fog el, hogy itt sajtóhiba van: a gróf szó után kimaradt a vessző. Holott ha a gróftól előre írják, mindjárt nem lenne szükség vesszőre.

De még egyéb furcsaságok is következnek a mágnás-czim hátravetéséből. „Báró Bánffy-család, Gróf Batthyány Lajos-tér, Gróf Haller-utcza, Gróf Károlyi-palota, Gróf Wenckheim-birtok, Báró Wenckheim-istálló“ — így mondjuk a régi szokás szerint. És most az új divat szerint?

De legfurcsább a mágnásnék új divatú czimezése. A régi szokás szerint így mondjuk: Herczeg Eszterházy Miklósné; Gróf Almássy Györgyné. . . . Most azt állítják a legújabb nyelvújítók, hogy ez nem jól van mondva, mert így kell mondani: „Eszterházy Miklósné herczegné; Almássy Györgyné grófné elnöknő megnyitotta az ülést.“ . . . Csodálom, hogy az illetők, mikor az efféle furcsaságokat leírják, maguk is el nem kaczagják magukat. Vagy talán komolyan hiszik, hogy még erre is rá lehet szoktatni időjártával a jó magyar közönséget?

A mágnás-czim előretétele nemcsak a háromszáz éves gyakorlatnak, hanem nyelvünk szellemének is teljesen megfelel és nemcsak szabatosabb, hanem czélszerűbb is, mert nem vezet oly lehetetlenségekre, mint a mágnás-czim hátravetése.

A főtebb említett erős hangsúlyozású mondatokon kívül helyén van még a mágnás-czimnek a név után írása a csoportonkénti elsorolásoknál is. A főrendiház ülést tart, vagy udvari bál van. Jelen vannak: . . . . herczegek; . . . . grófok; . . . . bárók. Így írta Károlyi Sándor 1725-ben: „voltanak nálam Kolonics Ádám, Falkenberg grófok s többek.“ — Betűrendes névjegyzékekben is czélszerű a mágnás-czim hátravetése, sőt itt még a praedicatum hátravetése is helyén van.

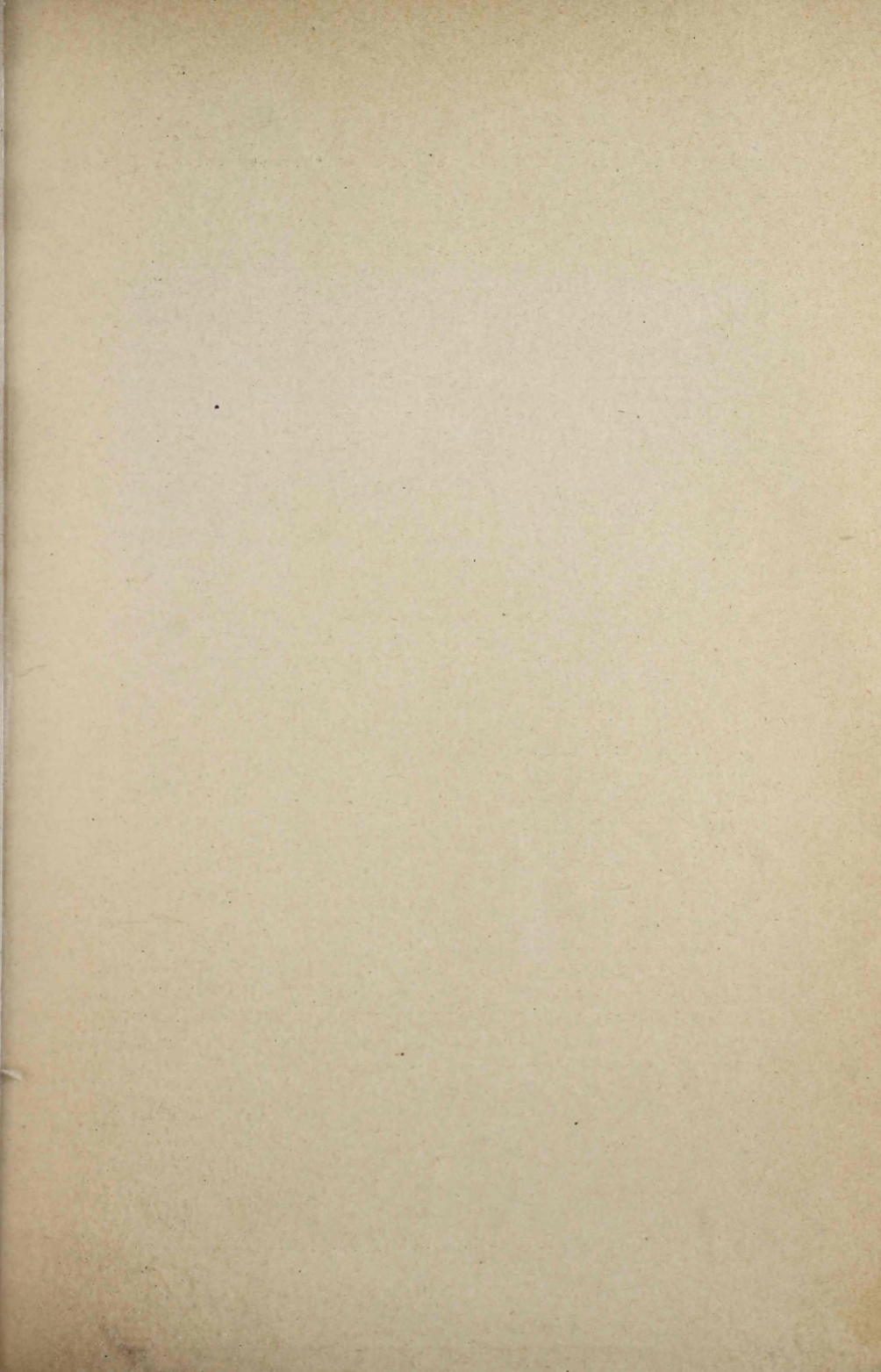
Noha, szorosán véve, nem tartozik tárgyamhoz, mégis, netáni kérdezősködéseket megelőzendő, két másféle czimről is meg akarok röviden emlékezni. Hogyan írjuk a „lovag“-okat? E kérdésre a válasz megvan már a fentebbiekben. Ha a lovagi czim csak valami rendjel-adományozáson alapszik s nem száll át a gyermekekre, a név után irandó; ha ellenben átöröklődő czim, mint Ausztriában, akkor ez is a név elé jön.

És hogy vagyunk a „doctor“-okkal? A mult század elején nálunk még nem igen ismertek másféle doctort, mint a doktort. A doktorság pedig foglalkozás és nem pusztá czim; az új doctrorság ellenben pusztá czim, mely azonban nem öröklődik át a gyermekekre. Az ilyen czimeket (pl. kamarás, asztalnok, udv., kir. taná-

csol nyelvünkben a név után kell tenni, de azért sok Dr. (jur., phs, theol., techn.) a neve elé írja's annyiból talán jól is teszi, mert így röviden fejezheti ki azt, hogy ő nem a hivatásos doktorok közül való.

De ha ma még e tekintetben engedékenyek lehetünk is, azt már semmikép sem engedhetjük meg, hogy a régi doktori foglalkozás és az új doctori czim közti különbségből eredő mai zavart némelyek a mágnás-czim rég megállapodott helyének megbolygatására akarják fölhasználni. A mágnás-czim előretételét a nyelvlogikája, a históriai fejlemény s a háromezázados gyakorlat már végleg megállapította, ellenben a „doctor-kérdés“ még nem forrt ki magát teljesen. Mi örömük van abban, hogy a zavarost a tisztával össze akarják vegyíteni? Hogy a tiszta is megzavarosodjék? Hadd ülepedjék le előbb a zavarosa is! Addig azonban mi már csak — engedjék meg ezt nekünk — inkább Dr. gróf Kuun Gézáné fogunk írni, mint Kuun Gézáné dr.-né grófnét.

SZILY KÁLMÁN.



# == A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ==

folyóirata a

## MAGYAR NYELV

kiyére júliust és augusztust, minden hó 25-én jelenik meg, 3—3 ívnyi terjedelmű füzetekben. Előfizetési ára egész évre 10 korona; a Társaság alapító tagjainak alapítványuk, rendes tagjainak pedig az évdíj (10 korona) fejében jár.

---

**1. füzet.** Mit akarunk? A Szerkesztőtől. — Gróf Széchenyi István a nyelvről s különösen a magyar nyelvről. — Arany „Toldi Estéjé”-nek legújabb kiadása. (Ismertetés.) — A Halotti Beszéd másolat-voltáról. Szinnyi József-től. — A nyék. Herman Ottó-tól. — Nyelvemlekeink a könyvnyomtatás koráig. Zolnai Gyulától. — Névmagyarázatok: Barla. Jolán Szily Kálmán-tól. — Szólásmagyarázatok: Bús és családja. Tolnai Vilmos-tól. — Adatok nyelvünk fejlődéséhez. Sz. K. — A magyarországi latinság szótárához. Borovszky Samu-tól. — A M. Tud. Akad. nyelvtud. felolvasásai, ism. Gombocz Zoltán. — Társasági ügyek. — Levélszekerényünk.

**2. füzet.** A mágnás-czím a magyarban. Szily Kálmán-tól. — Arany „Toldi Estéjé”-nek legújabb kiadása. (Ismertetés befejezése.) — Hibás olvasatok. Melich János-tól. — Nyelvemlekeink a könyvnyomtatás koráig. (Folyt.) Zolnai Gyulától. — Az „Ön” történetéhez. Viszota Gyulától. — Adatok nyelvünk történetéhez. 1. Zsidó-mise, 2. Pézsmá. Katona Lajos-tól; „Éljen a barátság” Széll Farkas-tól. — Névmagyarázatok: 1. Hahót. Wertner Mór-tól; 2. Kolozsvár. Melich János-tól. — Szó- és szólásmagyarázatok: 1. Andalog. Simonyi Zsigmond-tól; 2. Rebeteges-beteges. Lebönye-bönye. Szilády Áron-tól; 3. Sütnivaló. Tolnai Vilmos-tól; 4. Retkes. Lehr Albert-től. — Adatok nyelvünk újabb fejlődéséhez. Sz. K.-tól. — Rovás. A Budapesti Szemle novemb. számából. Pálfi Márton-tól. — Tájsszók gyűjteménye. Zolnai Gyulától. — Társasági ügyek. — Levélszekerényünk.

**3. füzet.** Reguly Antal emlékezete. Pápay József-től. — A mágnás-czím a magyarban. Szily Kálmán-tól. — Nyelvemlekeink a könyvnyomtatás koráig. (Vége.) Zolnai Gyulától. — Alistál, Felistál. dr. Csánki Dezső-től. — Tárgyatlan igék tárgyas ragozása. Lehr Albert-től. — A Gyulafehérvári Glosszák szerzője. Tagányi Károly-tól. — Név- és szómagyarázatok: Vászoly nem Basilius. dr. Karácsonyi János-tól; Bús és családja, Csapodi István-tól; Isten után, Lehr Albert-től. — Adatok nyelvünk újabb fejlődéséhez, Teleky István-tól. — Rovás. Természettudományi irodalmunk magyartalansága, Méhely Lajos-tól. — Tájsszók gyűjteménye, Zolnai Gyulától. — Társasági ügyek: Levélszekerényünk.